

MANYIKA TITKAI

A tragikus sorsú, zseniális *Sodó Imre* temetése után három héttel, mikor már a koszorúk, a virágcsokrok, meg a városon átviharzó szenzáció is hervadni kezdett, Manyika titokban kiment a temetőbe. Megkereste a sirt, a szélére ült, óriási szatyrából egy szilvapálinkás-üveget vett elő, lecsavarta a kupakját, hűzött belőle, majd az italt lassan rálocsolta a sírra.

— *Most már minden jól van! Álmodj szépet, Imre...* mondta —, majd eltette az üveget, és elindult a színházba játszani.

Ezt a különös történetet sokszor elmeséltem magamnak a színesztörténetek egyszerű mesélőjével és írójával, Müller Péterrel. Aztán vissza-visszalapozva többször is elolvastam a *Részeg józanok* című kötetében is. Szerettem ezt a történetet. Szerettem, mert kegyetlenül pontos. Mert igazán jellemző Kiss Manyira. Jellemző a külön búcsúzás ötlete, irtózása a ceremóniától, jellemző a székyögbé rafinéria, ahogy még egyszer kijátszva az utolsó protokollt is, egyedül maradt a jó baráttal.

Manyika nem járt temetésekre. Felháborította a hazug unnepegyesség, az ádáz ellenségek látványos zokogása, a nyüzgés, a po-fába bámulás, a sírokat legazoló autogramkerők ilyenkor végképp elviselhetetlen erőszakossága, a katonai kukkerrel kivonuló vénasszonyok hada, meg minden, ami a „nagysikerű, teltházás” színésztemetéseket kíséri. Valószínűleg mélyebben, kevésbé látványosan gyászolta, akit gyászolt. Akitet a szívében megőrzött, azokat ott őrizte. Csak magának! Szemérmesen, titokban, mint ahogy titok volt törekénysége, keménysége, ereje és egész varázslatos madárkalénye is.

Első, mély nyomot hagyó élményeim egyike — amely már a színház berkeiben ért, mint színesztanoncot — Manyikához kötődik. Fejbeközlő élmény volt. Mindjárt a kezdet kezdetén szembetalálkoztam a színházi gonoszokkal. Mert Manyika gonosz is tudott lenni. A színház előbányászta a gonoszsgát, még a legjámborabb emberből is, de Manyika, ahogy ezt később éveken keresztül elvezetett szemléltet: *boldog* gonosz volt! Elvezte a gonoszokodást. Naivnak tűnő, prúntyogó kérdéseiben le-

Black Comedy. Kiss Manyi és Vass Éva

Kaviár és lenese. Partner Bay Gyula

leplező igazság, emberismeret és néhány cepp vitriol mindig rejlett. Akitet szájesücsörítéssel, ámuló lencsibaba tekintettel, gyerekhangon gügyögő kérdéssel megcsodált, azokban valami hiba biztos volt. Ha a tragika a színpadon keresésében jobban szenvedett, mint sükséges, Heródesebb volt! Heródesnél, Manyika nem mulasztott el beszólni a portálból: Médeácska, rosszul van? Ha

valamelyikünk bántón faksznizott, modorosan illeggette magát próba közben vagy előadásokon, a habos-sütemény kislánykájának hangján nyafogta oda felhangosan: — Horatioácska mit csinál? Egy alkalommal pedig — a nagybecsült barát előadójában, mikor az kissé előfedezte magát a földet rázóan „szavain!” kezdett, Manyika az első sorból cáll-nahangon, de azért jól hall-

hatóan gügyögte: „Netene! Mariska!”

Garcia Lorca Yermájának vajások öregasszonya nem tartozott kedvenc szerepei közé. Szó ami szó, nem is volt jó szerep. Egyszer, egy órával az első diszletes próba kezdete előtt, valószínűleg reggeli rádiófelvétel után, letelepedett az üres nézőtéren, és részvételt nézte, ahogy a műszakiak káromkodva, kinlódva cipelelik, építik a hatalmas műkövekből álló diszletkolosszust. Ezt a diszletet magunk között hol sajtunk neveztük, mivel nagyon emlékeztetett egy óriási ementhalira; hol Gellért-hegynek, a méretei miatt, hol egyszerűen a „Csontszakállú herceg várának”, ez pedig a rendező, Vámos László jellegzetes profiljára utalt. Manyika nézte az épülő kolosszust, mikor a színpadmester a behemót, vajszívű Masztera úr patkányirtó eunuch-hangján, odakurjantott neki: — Csókolom Manyika, drága. Mit csinál itt ilyen korán? — Manyika orrával a diszlet felé bökött, és csupán ennyit válaszolt: — *Utálom!*

Azután szokása szerint benézett néha a portálból a próbára. Egy jelmez főpróbán — kis jelenetünk után —, amely lényegében egy megtermékenyítési tánc volt — főiskolás osztálytársnőmmel kiviharzottunk a színpadról, dicsérgetve egymást, elégedetten szedtük le magunkról a hatalmas pótfeketét. Manyika nézett minket, és kedves hangon ennyit kérdezett: *A bemutatón is ti lesztek?*

Szinte ezzel egyidőben ismerkedtem meg az együtt-lelkessel Kiss Manyival is. Sihered tagja voltam a színháznak, mikor a színtén sihered *Kerényi Imre* Tolsztoj ritkán játszott drámáját, a Rakétát kezdte el próbálni. Ezernyi ötlettel, partalan vízióval. A szereplők szinte egytől-egyik a színház fiatal, még nyeretlen gárdájából verbuvalódtak. Marionetként forogta, mozogta végig a csapat a különös játékok. Mint egy baletet vagy táncjátékokat, az egész előadást zene kísérte végig. Hangról hangra megkoreografálva minden mozdulat, zenére, fényjelre, zaffejektusra. Ére már akkor is csak az egészen fiatalok voltak kaphatók. És közülük észrevételül elvagyulva, Kiss Manyi. Eleitől végig egy a társulából. Ugy emlékszem, ezt mi akkor természetesen vittük. A tole-

Kispolgárok. Bessenyei Ferenc, Kiss Manyi, Horváth Jenő és Tolnay Klári

ranciát, amivel újra és újra végigszoklózta velünk az etüdöket, az eleganciát, ahogy szerényen meghúzódva ült a megbeszéléseken, akkor nem ünneplünk eléggé. Sőt. Egyáltalán nem ünneplünk. Lehet, hogy ezt élvezte ő is. Ki tudja? Mindenesre ilyen magától értődő, valódi egyszerűséggel ritkán találkozom azóta.

De azon az előadáson — Kiss Manyit fűrkészve — egyeből különös újdonsággal is találkoztam. Elsősorban az únzajhatatlan, természetes színpadi létezés csodájával. Azt hiszem, ha valaki ilyen magától értődő otthonossággal él a színpadon, az azt csinálhat, amit akar. De ekkor találkozom először a magasfokú, mesterien rejtett színpadi rosszkedvvel is.

A rosszkedv nálam megfelelő szót nem találok ide, mert Manyika tréfiái nem tartoztak fogelmi bizottságra, etikai törvényszékre, legfeljebb egy ellenőrző könyvi beírással lehetett volna büntetni. Ezek a tréfiák csak bizonyos szövegből voltak láthatók és hallhatók. Eppen csak átsuhantak az előadáson. A színpad azonban mindent felmagyított. Sőt, minél kisebb a rosszkedv, annál veszedelmesebb, annál ellenállhatatlannabb, annál robbanékonyabb. A „Rakéta” csúcspontján, a ledgrámaiból jelenetben, mikor az előkelő család rajtakapott szerelődéssel az ágyban, és én hiányos öltözékben, fuszkelóval toporogva adtam elő akadózó védekezésemet, előbb dobóttam, majd egyre vörösödőbb fejfel konsztaltam, hogy „Manyika „hercegnő”, a család vész-törvényszék legfeljette-sebb figurája, vért követező vezére, miközben szeme gyilkos villámokként szeme, egy céllövész higgadt

szakszerűségével ütögette hosszú cigarettéja hamuját az ágy előtt árválkódó cugocspóm irányában. A hosszú jelenet alatt, nem tévesztve célt, halálkomo-lyan, rezzenéstelenül, minden este egy cigarettányi hamut pöcögtetett a cipőmben.

Lehetséges persze, hogy ez a különös játék — amelyből a közönség természetesen nem vett észre semmit —, valami egyéb tulajdonságára is fényt derít. Odzkodott az egynemű komolyságtól, gyűlölte az ünneplősséget, az életben s a színpadon egyaránt. Nem emlékszem olyan figurájára, ahol ne kerestél és ne talált volna egy részt, amelyen keresztül valami váratlan, ellenpontszerű, oda nem illő disszonáns dolgot tudott a szerepbe csempészni.

A Kispolgárok, Akulina Ivanovnájának síró-nevető végéhszóra nincs csipogása, majd váratlan felbővülése: a Koldusopera, Peacock asszonyának büszkeség berűgása és ellenállhatatlan vasaló-tánc, a „Kaviár és lencse” néniké-jének a közönség visongá-sától allig folytatható vi-tustánc, az „Anna Frank naplója” kenyérlóplási jelenetének a helyzethez, pa-pírforma szerint egyáltalán nem illő tragikomikus fel-hangjai, amit jó lenne meg-tanulni és tanítani, de természetesen taníthatatlan: a Black Comedy befelíség fokozott bohócétráit, s a többi, a sok-sok Kiss Ma-nyit, a megszámlálhatatlan egynéi íző, ahány anyifé-leléppen síró, pönyögő, kántáló, nyoszórgó paraszt-asszony, mámi, vicéné, házmoster és vécs néni. S a számomra talán egyik legimádnivalóbb figura — akit a könyvözünkre, pró-básznetekben gyakran elő-adtam — a paraszt mámi,

aki minden örömet sírva mondta el, tragédiái sors-csapásait, viszont göcögve viharozva. A legképlele-nebb, legvadabb karakterei még sztorizások alkalmával is hitelesen, elhihető erő-vel. Ez a képesség különös adománya a sorsnak.

Manyika azok közé a szí-nészek közé tartozott, akik-ről az utcán nem monda-nánk, hogy színész. Csak akkor gyűjtötte be magát, ha eljött az ideje. Bár masz-kot allg csinált — sőt az a furcsa érzésem volt, mint-ha mindig ugyanabban a kosztümben játszott volna, picit fején a paróka, mindig is paróka maradt —, mégis ezer arca volt. Mindany-niunkat megmosolygott, mikor egy-egy helyzetet, szitúciót, monológot tuda-mányosan kezdtünk anali-zálni, a tanulmányokat ke-zgővintéssel intézte el, a se-reprez könyvtárakat büjő színészeket áhíttal „meg-bámulta”. Nyilatkozatai-ban zavarba ejtően naiv-nak, néha kifejezetten bu-tuskának mutatta magát, csak hogy lerázza a kér-dezősködőt és mégse sérte-meg. Mindezek ellené-re szereleit — minden érzést, indulatot, fájdalmat, örö-met esatosorba állítva — na-gyon mélyről hozta fel. Ala-kításait pontosan keverte ki a darabból, a figurából, élmenyeiből, emlékeiből, píci testéből, csirkecsont-jaiból, összetéveszthetetlen hangjából.

— Mikor játszott a első öregasszony szerepét? — kérdezte tőle egy riporter.

— Huszéves koromban — válaszolta.

— Hogyan sikerült eny-ni évtizeddel idősebbnek látszani? —

— Ó, hát én annyi vén-asszonyt ismertem — mon-dta legintve.

Hiszzen ha csak ennyi volna!

Egyszer heteket dolgoz-tunk együtt. Dél előtt a szin-házban próbáltunk, ahol egy orosz darabban az anyám volt, majd innen nap mint nap együtt men-tünk a TV-be, ahol egy La-biche-bohózatban, „A feleségem hagyatékában” a kislányomat játszotta. El-lenállhatatlan. Anyira, hogy kétséges volt, hogy ezt a komédiát valaha fil-mre tudjuk venni. Nemcsak a műszak, világosítók, be-rendezők, sminkesek és ügy-elők, kellékesek és mi dől-tünk a röhögéstől Manyi-ka jelenetei alatt, de — ami már-már megoldhatatlan problémát okozott — az operatőrök kezében is dől-öngélt a kamera. Az egész műteremben egy ember volt halálkomojly, egy kis-sé koravén, hosszú copfos, lógó térdharisnyás, lakkei-pós fruska, aki kísérőtízesen hasonlított Kiss Manyi-hoz. Ezekben a délutánokon én is találkoztam egy pillanatra — ha most másképp hívták is — Hicig Jucikával, Ma-nyika egyik fergeteges sí-kerű kabaréfigurájával. „Erre a nagyszájú Jucika-ra Manyika kifejezetten büszke volt. Ez azért is meglepő, mert szerepeiről, sikereiről nem szívesen, sőt allig-allig beszélt. A meg-in-dult hangulatú, pálás szemű múltidézetét valami sikamlós történettel, na-gyon is természetes emlékek-kel mindig zátonyra futat-ta.

Azokban ha Jucika ke-rült szóba, föléssallt a ze-mle. Jucika az más! Az igen. Az komoly szerep volt. Azt érlette, elfogadta min-denki! — majd komolykód-va, mint a színházudomá-nyok doktora, hozzátette:

— Igen, Hicig Jucikának óriási rajongótáborra volt. Egy nőre emlékszem csu-pán, aki kétélekedett Jucika valóságában.

— Hány éves vagy, Juci-ka? — kérdezte partnerem minden este a tréfa elején.

— Hat! — válaszoltam büszkén.

— Az ki van zárva! — mordult fel hitetlenkedve az ominózus néző.

Mi sem természetesebb, hogy Manyika erre az es-tére volt a legbüszkébb, a sok ember közül. Hogy szemérem, szigorú zártsgá, sokegyes, korszakalko-tó szerep, alakítása közül csupán a kis Jucikának ke-gyelmézzett. Persze az igaz-sághoz az is hozzátartozik, hogy a Jucika-történetben is volt egy csipetnyi fel-használható mag a legkép-telenebb dolgok elhihetésé-ről. Mint ahogy minden kis történetében — ha né-ha hosszú évek múlva is dobóttunk rá —, volt va-lami felhasználható, vala-mi megszívlehető.

(Folytatás a következő számban)